

راهبردهای توسعه منطقه‌ای با تأکید بر تقویت ارتباطات فضاهای پیراشهری

مورد: شهرستان رشت

www.jpusd.ir

مریم سجودی^{۱*}، مجید یاسوری^۲

^۱ دانشجوی دکتری جغرافیا و برنامه‌ریزی شهری، دانشگاه تهران، تهران، ایران.

^۲ استاد گروه جغرافیا و برنامه‌ریزی شهری، دانشگاه گیلان، رشت، ایران.

e-mail: msejodi1@yahoo.com

پذیرش نهایی: ۱۳۹۸/۰۵/۰۴

دریافت مقاله: ۱۳۹۸/۰۲/۰۱

چکیده

استراتژی توسعه منطقه‌ای (RDS) به‌عنوان یکی از آخرین دستاوردهای جامعه علمی، برای دستیابی به توسعه و تعادل منطقه‌ای بوده است. هدف این پژوهش، تدوین RDS برای شهرستان رشت با تأکید بر ارتقای تعاملات و روابط پیراشهری بوده است چراکه این شهرستان از ابتدای شکل‌گیری، شرایط منحصربه‌فردی را به نسبت به شهرهای پیرامونی خویش تجربه نموده و گرایشی روزافزون به تمرکزگرایی داشته است. بنابراین ضرورت به‌کارگیری راهبردی که درصد ارتقای ارتباطات فضاهای پیراشهری باشد و تنها معطوف به خود بدون توجه به ارتباطات و روابط پیرامونی نباشد، ضروری می‌نماید. در واقع پیشبرد اهداف RDS محدود به یک منطقه‌ی مشخص نمی‌شود و توجه به روابط متقابل و چند سویه که از اصول اولیه‌ی آن است، سبب می‌شود ضمن پوشش دادن نواحی پیرامونی و درگیر نمودن آن‌ها در فرآیند توسعه، توسعه‌ای هدفمند و همه‌جانبه صورت گیرد. بدین منظور در پژوهش حاضر جهت تدوین الگوی استراتژی توسعه‌ی منطقه‌ای با روش دلفی از ۳۰ کارشناس منتخب و خبره در سطح کشور و استان استفاده گردید. پس‌ازاین مرحله، ماتریس‌های سوات، ارزیابی موقعیت استراتژیک و اقدام، انتخاب استراتژی اصلی تهیه و با استفاده از مدل ماتریس برنامه‌ریزی استراتژیک کمی به تدوین اولویت‌های راهبردی توسعه منطقه پرداخته شد. نتایج پژوهش نشان داد در شرایط فعلی تمرکزگرایی شدید و سرریز شدن بخش قابل‌توجهی از جمعیت، منابع و امکانات در شهرستان رشت اتفاق افتاده است. پیامد شرایط موجود، بار مسئولیت بالای شهرستان و عدم رقابت‌پذیری سایر مناطق شهرستان رشت و در نتیجه عدم تعامل قابل‌قبول بین فضاهای پیراشهری بوده است.

واژگان کلیدی: استراتژی توسعه منطقه‌ای (RDS)، تمرکززدایی، رقابت‌پذیری، فضاهای پیراشهری، شهرستان رشت.

مقدمه

بیشتر استراتژی‌های توسعه در جهان سوم که بر قطب‌های رشد و توسعه مناطق مستعد استوار بوده است، موفقیت چندانی نداشته و موجب تشدید نابرابری‌های فضایی شده است (یاسوری، ۱۳۸۴: ۱۳۸). بر این اساس RDS به‌عنوان رویکردی نوین، کارآمد و آزموده شده جهت دستیابی به توسعه پایدار منطقه‌ای است (داگلاس، ۱۳۸۹: ۶۹) که به‌عنوان گونه‌ای از برنامه‌ریزی راهبردی در سطح منطقه (DRD, 2001: 140)؛ به‌منظور از بین بردن اختلافات ساختاری منطقه‌ای و ایجاد فرصت برابر برای تمامی مناطق با استفاده از توان زیر مناطق و یکپارچه‌سازی اقدامات منطقه‌ای مطرح شده است (محمدی، ۱۳۹۲: ۳). در استراتژی مدنظر؛ شناسایی مسائل راهبردی از مهم‌ترین ضرورت‌ها برای کارآمدی فرآیند تصمیم‌گیری است (حق جو، ۱۳۸۳: ۷۷) که با بهره‌گیری از مدل‌های برنامه‌ریزی استراتژیک دامنه وسیعی از مسائل مدیریتی، اجتماعی، اقتصادی، زیست‌محیطی و کالبدی شهر بر مبنای شرایط درونی و فرصت‌های بیرونی حل می‌گردد (صابری و همکاران، ۱۳۹۱: ۶۱ و Phonmpenh, 2005).

از آنجایی که اسناد آر دی اس طیف وسیعی از مسائل را تحت پوشش قرار می‌دهد، هدف اصلی آن ایجاد چارچوبی جامع برای برنامه‌ریزی استراتژیک مناطق است (پارسایی مقدم، ۱۳۹۳: ۳). بنابراین شناخت روابط بین نقاط در حوزه‌های مختلف اقتصادی - اجتماعی، چارچوب لازم برای تدوین برنامه توسعه منطقه‌ای را در قالب نظام شبکه‌ای (سعیدی و تقی زاده، ۱۳۸۴: ۳۸) و رقابت‌پذیری زیر مناطق فراهم می‌آورد.

شهرستان رشت از ابتدای شکل‌گیری تاکنون تمرکزگرایی وسیعی را تجربه نموده که عدم رقابت‌پذیری، انزوا و عدم تحرک را برای شهرها و روستاهای پیرامون به دنبال داشته است و شهرستان را از تجربه عدالت فضایی، رشد متوازن در منطقه، کاهش فقر و نابرابری، حذف شکاف‌های بین مناطق و تأمین عدالت اجتماعی و منطقه‌ای و... محروم کرده است. از دلایل توجه به این امر، وجود پتانسیل‌ها و قابلیت‌های می‌باشد که تاکنون نتوانسته است نقش درخوری در شهرستان ایفا نماید؛ بنابراین تدوین سند RDS می‌تواند به همگرایی

بین بخشی و تقویت ارتباطات بین فضاهای پیراشهری منجر شود. سؤالات پژوهش بدین شرح است: مهم‌ترین نقاط ضعف و قوت درونی بیرونی شهرستان کدامند؟ و مهم‌ترین اولویت‌های شهرستان در تهیه الگوی راهبرد توسعه منطقه‌ای کدامند؟

راهبرد توسعه منطقه‌ای الگویی از برنامه‌ریزی راهبردی است که در چالش برای مواجهه با مسائل جدید و پیچیده منطقه‌ای مطرح شده است. این راهبرد از دهه‌ی ۱۹۹۰ در برخی از کشورهای جهان با عنوان ابزار و چارچوب سیاستی توسعه منطقه‌ای مورد استفاده قرار گرفته است (محمدی، ۱۳۹۲: ۱). این راهبرد یک سند بالادستی کلیدی برنامه‌ریزی است جهت دستورالعمل‌های راهبردی که در آماده‌سازی و هماهنگی برنامه‌های توسعه، بیانیه‌های سیاست برنامه‌ریزی و اقدامات توسعه شهری و منطقه‌ای به کار می‌روند را، تنظیم می‌کند. این رویکرد یک هماهنگی جامع بین تمامی برنامه‌های شهری و منطقه‌ای و الگوهایی را در راستای توسعه‌ی بلندمدت ایجاد می‌کند. راهبرد توسعه منطقه‌ای به‌عنوان یک ابزار ضروری برای دولت‌ها به‌منظور از بین بردن اختلافات ساختاری منطقه‌ای و ایجاد فرصت برابری و مساوات برای تمامی مناطق مطرح است. این راهبرد بر اهمیت برنامه‌ریزی هماهنگ تأکید می‌کند و در نهایت به‌منابهای ابزاری برای ایجاد جوامع پایدار شناخته می‌شود. علاوه بر این‌ها، این راهبرد یک ابتکار اجرایی نیز هست که جنبه‌های فضایی برنامه‌های توسعه منطقه‌ای را برای دولت‌ها روشن می‌سازد. همچنین متضمن جنبه‌های اقتصاد منطقه‌ای نیز است که هدفش بازسازی و متعادل کردن اقتصاد است. لذا این راهبرد توسعه‌ی پایدار در سطح مناطق را هدف‌گیری نموده است (AMEC, 2011) به نقل از پژوهان، ۱۳۹۳: ۲). در واقع توسعه منطقه‌ای می‌تواند به‌عنوان یک تلاش عمومی برای کاهش نابرابری‌های منطقه‌ای دیده شود؛ که غالباً با حمایت از ثروت تولید فعالیت‌های اقتصادی در مناطق (Pessoa, 2008: 57)، به‌عنوان یک سند مدون دارای عملکرد

عمومی و... راهنمایی‌های عمومی و تصمیمات سرمایه‌گذاری خصوصی مربوط به کاربری زمین؛ (DRD, 2010). به نقل از پژوهان، ۱۳۹۳: ۲) فراهم می‌آورد. در واقع توسعه منطقه‌ای یک اصطلاح گسترده است اما می‌تواند به‌عنوان یک تلاش عمومی برای کاهش نابرابری‌های منطقه‌ای دیده شود؛ که غالباً با حمایت از ثروت تولید فعالیت‌های اقتصادی در مناطق (Pessoa 57: Economía, 2008) کارآفرینی، دانش؛ ظرفیت نوآوری به‌عنوان عوامل کلیدی زیربنای توسعه اقتصادی آینده و مسیر رشد مناطق به اجرا گذاشته شود و توان رقابت‌پذیری و پویایی مناطق را تضمین می‌نماید. به عبارتی؛ موقعیت مفهوم رقابت منطقه‌ای غالباً در راستای نظریات مرتبط با رشد اقتصادی منطقه و مراحل توسعه اقتصادی بررسی شده است (Huggins, Izushi, Prokop, 2014: 259). در واقع مفاهیمی همچون انعطاف‌پذیری منطقه و رفاه در درک چشم‌انداز وسیع‌تر و نحوه رقابت از مناطق تکامل بلندمدت خود را تحت تأثیر قرار می‌دهند. همچنین اقداماتی مانند افزایش تولید سرانه از نظر بهبود رقابت بسیار مهم است (Thompson et al., 2013: 156). آنچه عیان است؛ جذابیت گسترش این نوع تجزیه و تحلیل امکان مقایسه‌ی آن با سطح مناطق محلی در زمینه اقتصاد جهانی امروز را فراهم آورده است، که در آن مناطق به‌طور فزاینده‌ای به‌عنوان واحد طبیعی از تجزیه و تحلیل اقتصادی دیده می‌شوند (9) Aranguren - Franco - Ketels - Murciego - Navarro, 2010.p (- Wilson).

مطالعه و برنامه‌ریزی در مورد میانکش شهر و روستا در محیط پیرامون منطقه‌ی شهری و یا به بیانی دیگر برخوردارگاه پیراشهری و یا برخوردارگاه شهر و روستا و مشکلات و فرصت‌های ناشی از چنین رویارویی به‌صورت دستور کار مهم بسیاری از کشورهای جهان و به‌ویژه کشورهای کمتر توسعه‌یافته‌ای که با پیشروی شهرها به‌سوی نواحی پیرامون و با شکل‌گیری و دگرگونی پیوسته مناطق شهری دربرگیرنده دو شکل متفاوت سازمان‌یابی فضایی یعنی شهر و روستا-روبه

راهبردی؛ روی مسائل مهم و کلیدی منطقه تمرکز کرده و در سطح ملی به دنبال کاهش تفاوت‌های منطقه‌ای است و با تأکید بر دو جنبه‌ی مهم برنامه‌ریزی یعنی جنبه فضایی فعالیت و سکونت در منطقه و نیز ماهیت فعالیت‌های اقتصاد منطقه‌ای، نوعا دارای ماهیت آمایشی است و از اهداف آن یافتن مکان‌های مناسب به‌منظور سرمایه‌گذاری برای تسهیلات، ایجاد مشاغل و خدمات و پیش‌بینی منابع لازم برای فعالیت‌های اقتصادی با تأکید بر مکان آن‌ها است (Nawzad, 2011). به نقل از پژوهان، ۱۳۹۳: ۲). چراکه استقرار فعالیت‌ها در مکان‌های مناسب، موجب دستیابی به کارایی بالا و توجیه اقتصادی فعالیت‌ها می‌شود و پایداری آن‌ها را تضمین می‌کند (Queiruga et al, 2008: 185) و سبب کاهش هزینه و زمان سفر برای دستیابی به خدمات می‌شود که خود، رغبت و بهره‌وری مطلوب‌تر از خدمات موجود را افزایش می‌دهد (Dixon, 1994: 36).

اهداف اصلی RDS عبارت‌اند از: تحقق توسعه‌ی پایدار، ایجاد تعادل‌های منطقه‌ای، ارتقای کیفیت زندگی اجتماع محلی در مناطق جغرافیایی مشخص. RDS به دنبال ایجاد مناطقی پایدار پویا و متریقی از حیث اقتصادی، محیطی، اجتماعی و سیاسی است (DRD, 2008: 1).

استراتژی توسعه منطقه‌ای سیاست‌های کلان را برای نهادهای متولی توسعه منطقه‌ای ارائه می‌نماید. هم‌چنین نقش یک بازوی کمکی برای حکومت‌های منطقه‌ای جهت جذب سرمایه‌گذاری خارجی، استفاده از توان‌های زیر مناطق و یکپارچه‌سازی اقدامات منطقه‌ای را ایفا می‌نماید. هم‌چنین قلمرو یک برنامه‌ی راهبردی توسعه‌ی شهری (منطقه) به معنای جغرافیایی آن است؛ اغلب طرح‌های RDS به دنبال ارتقای رقابت‌پذیری پویایی فضایی و ارتقای کیفیت زندگی در مقیاس منطقه‌ای‌اند (محمدی، ۱۳۹۲: ۳).

در واقع راهبرد توسعه منطقه‌ای زمینه‌ی لازم را برای تقویت رقابت اقتصادی منطقه‌ای و تلاش برای از بین بردن وضع نامساعد اجتماعی و اقتصادی؛ محافظت و ارتقای سرمایه‌های فیزیکی، طبیعی و مصنوعی منطقه؛ ارتقای مسکن، حمل‌ونقل، کیفیت آب، انرژی و راهبردهای دفع پسماندها، تهیه زیرساخت‌ها، فراهم آوردن خدمات

روان‌اند، درآمد‌هاست (دانش پور، ۱۳۸۵:۲). ادغام روستاها به شهرهای مجاور هم سبب بروز مشکل برای شهر و هم روستا می‌شوند، به همین دلیل؛ رفع این مشکل، مشارکتی همسو بین مسئولان شهری و روستایی را طلب می‌کند و جهت رفع این مشکل شهری باید ریشه‌های آن را در روستاها جستجو کرد. افلاطون در کتاب جمهور خود در این باره می‌گوید "با رشد و توسعه فیزیکی شهرها مشکلاتی در بخش‌های مختلف شهر به وجود می‌آید، لذا با رشد و توسعه فیزیکی شهر باید شرایط مناسب زندگی و احتیاجات زندگی متناسب با هر زمان فراهم شود، به‌ویژه نیازهای روحی و روانی جمعیت‌ها در بخش‌های مختلف شهر باید تأمین شود" (افلاطون، ۱۳۴۸:۳۸). در واقع پدیده رشد سریع و بی‌رویهی شهرنشینی که به‌طور فزاینده در طول زمان بر وسعت و دامنه‌ی آن افزوده می‌شود، یکی از بارزترین پدیده‌هایی است که جامعه‌ی جهانی در حال تجربه کردن آن است. این پدیده و مشکلات روزافزون شهرها از چنان عظمتی برخوردارند که عملاً جامعه‌ی روستایی و مسائل و مشکلات این جامعه، به مسئله‌ای حاشیه‌ای و کم‌اهمیت تبدیل شده است؛ اما به‌مرور بسیاری از دولت‌ها به این حقیقت بنیادی رسیده‌اند که بحران شهری نخست بحران تولیدکنندگان روستایی است که در شرایطی قرار گرفته‌اند که راهی جز روی آوردن به شهرها برای آن‌ها باقی نمانده است و در پایان این راه و دور باطل چیزی جز جابه‌جایی مشکلات و پیچیده‌تر شدن آن‌ها دیده نمی‌شود (جمعه پور، ۱۳۷۵: ۳). در همین راستا رشد و توسعه بی‌تناسب شهرها و تراکم‌های خارج‌ازاندازه، منجر به پدیده‌هایی مانند سکونتگاه‌های غیررسمی شده است (شیعه، ۱۳۸۰:۲۴). که این نقاط پیراشهری بیشترین نقش را درازدست رفتن محصولات کشاورزی و بیکاری روستایی دارند که این دو مسئله عمده خود به وجود آورنده‌ی مشکلات دیگری است (Allen, 2003: 2). این مشکلات به‌صورت مؤلفه‌هایی چون: "فقر، کمبود فرصت‌های اقتصادی، محرومیت اجتماعی، کاستی در امکانات عمومی، فقدان آزادی‌های سیاسی و..." "نمود می‌بایند (مصلی نژاد، ۱۳۸۴:۱۳). "در این چارچوب به فقرای روستایی کشورهای درحال توسعه نه به دیده‌ی منبع اصلی تسریع

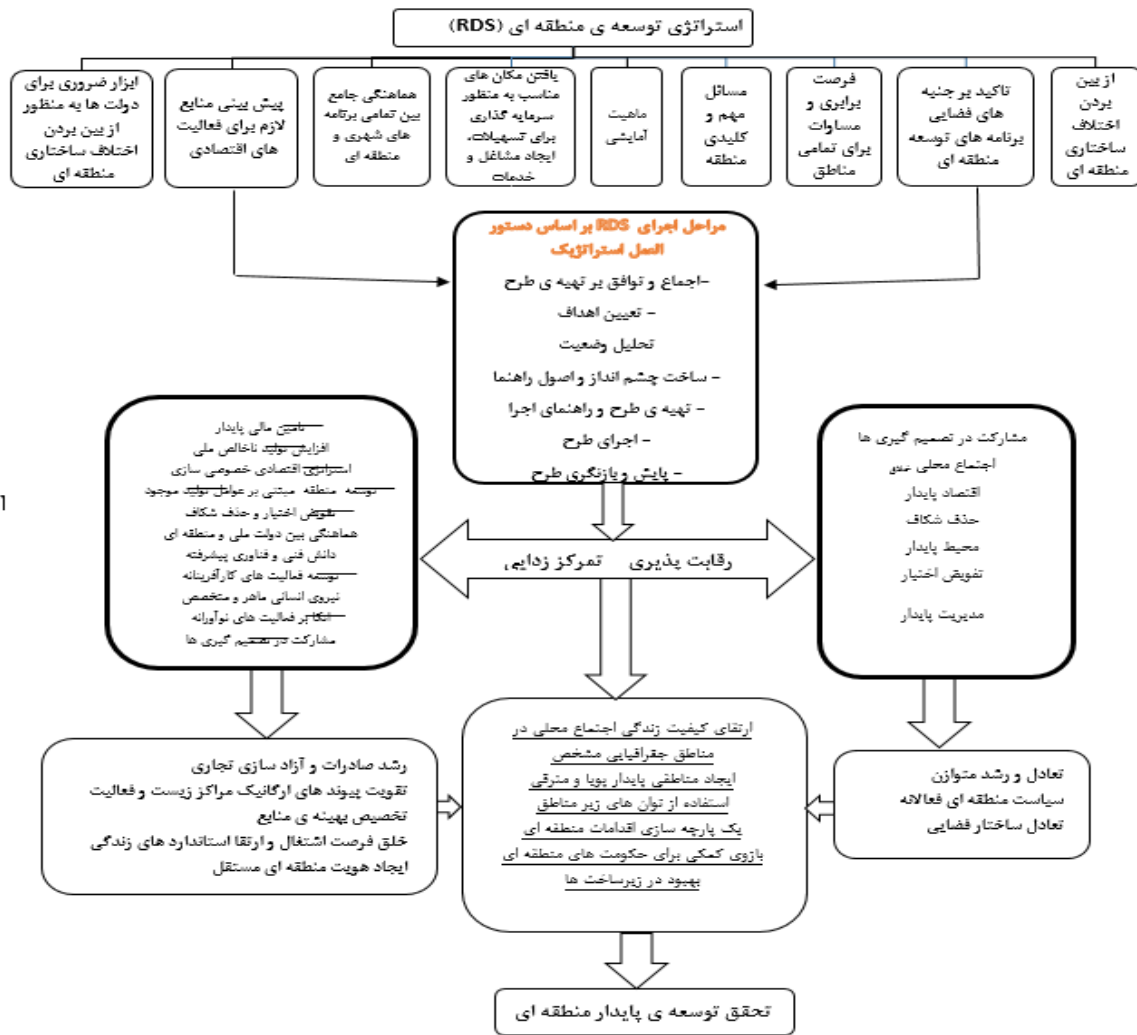
فرآیند توسعه بلکه به چشم موانع نگریسته می‌شود" (اوکلی، ۱۸:۱۳۷۰). آن‌ها غالباً "در زمینه‌ی های تخصص و مهارت، دارایی‌های فیزیکی یا مالی مزیت چندانی نداشته‌اند، که این امر در ایجاد مشکلات شهری بسیار مؤثر بوده است. وجود راهبردی برای تقویت دارایی‌های مردم فقیر، به‌طور هم‌زمان با فقر روستایی مقابله می‌کند و موجب جهت‌گیری جامع و فراگیر در تکامل نهادی می‌شود. و مهاجران را برای تبدیل شدن به شهرنشینان مولد آماده خواهند کرد. در واقع نواحی روستایی که در نقاط پیرامونی شهرها قرار گرفته‌اند، به‌صورت چشمگیری از فرصت‌های ایجادشده در اقتصاد شهری بهره خواهند جست" (یاسوری، ۵۴:۱۳۸۶). لازم به ذکر است که این ادغام و در هم تنیدگی در شهرستان رشت بحرانی‌تر از بسیاری مناطق دیگر است چراکه گستره‌ی شهر در محیطی جلگه‌ای پتانسیل ویژه‌ای را جهت این توسعه‌یافتگی فراهم کرده است و نقش موانع طبیعی را به حداقل ممکن رسانده است.

ایرلند شمالی: چشم‌اندازی که در این طرح برای ایرلند شمالی ترسیم گردیده عبارت است از: منطقه‌ای پویا، قابل زیست و سالم، با تعلق مکانی بالا در یک بستر جهانی که در آن فرصت‌های توسعه برای تمامی کنشگران فراهم است و مردم از کار و زندگی و برخورداری از کیفیت زندگی بالا لذت می‌برند و مهم‌ترین مباحث راهبردی RDS ایرلند شمالی شامل: توسعه اقتصادی منطقه و زیر مناطق؛ نظم‌بخشی و هدایت متعادل سکونت‌گاهی، تعیین قطب‌های محلی و منطقه‌ای و خوشه‌های توسعه، برقراری تعادل‌های منطقه‌ای، مدیریت اشتغال، مسکن و زمین در مناطق، حمایت از رنسانس شهری، روستایی، مدیریت پسماند منطقه، تقویت رقابت‌پذیری منطقه‌ای است (DRD, 2013: 18-1). استونی: سیاست منطقه‌ای کنونی در استونی که از سال ۱۹۹۰ آغاز شده منجر به "برنامه بهبود رقابت منطقه‌ای" و به‌طور عمده در توسعه‌ی گردشگری در تمرکز مناطق و محلات، فراهم آوردن فرصت‌های اشتغال و بالا بردن کیفیت زندگی مردم محلی، از بین بردن تنگناهای محلی که مانع

کردستان عراق: هدف از ایجاد تفکر استراتژی توسعه‌ی منطقه‌ای در عراق این بوده است که این امر نتیجه تلاش دولت برای به دست گرفتن فرصت‌های جدید برای بهبود زندگی مردم منطقه و زیرساخت‌های کردستان شده است. توسعه اقتصادی، افزایش در تنوع محصولات محلی، افزایش درآمد فعلی، افزایش تولید ناخالص ملی و... نمونه‌هایی از آن بوده‌اند. در پرتو پیشرفت‌های رخ داده در منطقه‌ی کردستان، وزارت برنامه‌ریزی حکومت کردستان، اتخاذ یک رویکرد برنامه‌ریزی استراتژیک به منظور افزایش فرآیند توسعه را طی برنامه‌ای پنج‌ساله که مرجع برای تمام پروژه‌های توسعه و سرمایه‌گذاری آینده است را در نظر گرفت. در این طرح راهبردی، از تجربیات موفق تعدادی کشور در سراسر جهان به بهره برده شده است که نهایتاً این طرح توسعه استراتژیک را مرتبط به هم معرفی نموده‌اند؛ که شامل تمام بخش‌های اقتصاد و نیاز به حضور اجتماعی مردم در آن لحاظ شده است (Kurdistan Regional Government, ۲۰۱۱: ۲۱۵-۱). در مدل مفهومی زیر فرآیند دست‌یابی به توسعه پایدار منطقه‌ای توسط استراتژی توسعه منطقه‌ای با تأکید بر مؤلفه‌های رقابت‌پذیری و تمرکززدایی مورد توجه قرار گرفته است.

از حداکثر استفاده از پتانسیل توسعه محلی می‌شود و توسعه‌ی مزیت‌های رقابتی خاص مناطق دیده شده است. سیاست‌های منطقه‌ای استوئایی بر اهمیت زیرساخت‌های فنی و اجتماعی منطقه استوار است. مهم‌ترین مباحث راهبردی پرداخته شده در RDS استوئی شامل موارد: توجه به عنوان تنگناها در طرح توسعه محلی، به حداکثر رساندن رویکرد یکپارچه، کمک آشکارا به توسعه‌ی اقتصادی اجتماعی، آموزش و پرورش و زیرساخت‌های اجتماعی برای اشتغال، زیرساخت‌های حمل و نقل محلی و زیرساخت‌های فنی شهرداری، گردشگری محلی و تفریحی و استفاده‌ی مجدد از املاک و ... را پشتیبانی می‌کند (DEIA, ۲۰۰۷: ۲۷-۲۹).

موراویا جنوبی: استراتژی توسعه برای منطقه موراویا جنوبی یک سند برنامه‌ریزی است که رویکرد آن به سمت کسب حمایت برای توسعه منطقه برای یک افق زمانی طولانی‌تر می‌باشد. اهداف استراتژیک آن، توسعه منطقه را به عنوان یک کل و سایر قطعات عملکردی آن و اقدامات مهم که باید به تحقق اهداف منجر شود را مشخص می‌کند. می‌توان گفت سند برنامه اصلی تحت عنوان "استراتژی توسعه برای منطقه برنو" در سال ۱۹۹۹ نوشته شده بود، که تا آن زمان ایجاد نشده بود و سازمان‌های منطقه‌ای خود را هنوز انتخاب نکرده بود. در واقع بخش مهمی از استراتژی برای توسعه منطقه‌ای خلاصه‌ای از چارچوب مالی برای منطقه‌ای موراویا جنوبی می‌باشد (Garep and Vysoké, 2007: 4).

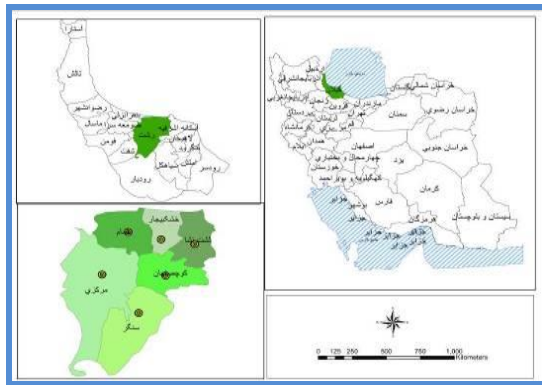

شکل ۱. فرآیند تحقق استراتژی توسعه منطقه‌ای (RDS)

روش تحقیق

این پژوهش با استفاده از روش توصیفی-تحلیلی؛ باهدف تدوین الگوی RDS برای شهرستان رشت انجام شده است. ابتدا ادبیات موضوع با استفاده از طرح‌های استراتژی توسعه منطقه‌ای کردستان عراق، ایرلند شمالی، موراویا جنوبی و استونی تدوین شد. سپس با مطالعه و بررسی اسناد فرادست، مجموعه مستندات استان و شهرستان اعم از طرح آمایش استان، طرح جامع شهرستان رشت، برخی طرح‌های توسعه شهرستان جمع‌آوری گردید. به‌علاوه با استفاده از داده‌های موجود به شناسایی نقاط قوت و ضعف اقدام شد. بعد از این مرحله به منظور افزایش دقت کار در بخش‌های تخصصی ۱۶ گانه، با روش دلفی از ۳۰ کارشناس منتخب و خبره در سطح کشور و استان استفاده گردید. پس از این مرحله ابتدا ماتریس سوایت تهیه

شد؛ مدل سوات یکی از ابزارهای استراتژیک تطابق نقاط قوت و ضعف درون سیستمی با فرصت‌ها و تهدیدات برون سیستمی است. تجزیه و تحلیل سوات شناسایی نظام‌مند عواملی است که راهبرد باید بهترین سازگاری را با آن‌ها داشته باشد (پیرز، ۱۳۸۳: ۱۵۵). در این روش از مقایسه فرصت‌ها و نقاط قوت، راهبردهای فرصت-تهدید حاصل می‌شود. از مقایسه نقاط قوت و تهدیدها، راهبردهای قوت-تهدید، از مقایسه نقاط ضعف و فرصت‌ها، راهبردهای ضعف-فرصت و از مقایسه نقاط ضعف و تهدیدها، راهبردهای ضعف-تهدید به دست می‌آید و در هر مرحله دو عامل با یکدیگر مقایسه می‌شوند (گلکار، ۱۳۹۰: ۴۹). در واقع؛ در این مدل پس از لیست کردن هر

شکل ۲. موقعیت شهرستان رشت در استان

یافته‌های تحقیق

در این بخش به ارائه یافته‌های پژوهش پرداخته شده است؛ تجزیه و تحلیل داده‌ها فرآیندی چندمرحله‌ای با تکیه بر روش دلفی و نظر جمعی از کارشناسان و صاحب‌نظران بوده است، که طی آن داده‌های جمع‌آوری شده بر اساس مطالعه اسناد فرادست، طرح‌های RDS تهیه شده در چند کشور، طرح آمایش استان، طرح‌های توسعه شهرستانی و... نهایی و مورد پردازش قرار گرفت. لازم به ذکر است در این فرآیند داده‌ها و اطلاعات به دست آمده از لحاظ مفهومی مورد پالایش چندمرحله‌ای قرار گرفتند؛ چراکه نبود مستندات و نمونه طرح‌های داخلی در راستای استراتژی توسعه منطقه‌ای مستلزم بومی‌سازی و انجام تغییراتی بوده است؛ که جهت تحقق این امر نظرات اصلاحی کارشناسان صاحب‌نظر و منتخب در سطوح ملی، استانی و شهرستانی نقش بسزایی داشته است.

در این بخش نقاط قوت و ضعف داخلی و خارجی که از طریق بررسی داده‌های مرتبط با منطقه و استخراج اطلاعات مورد نیاز، استفاده از نظر کارشناسان صاحب‌نظر در امر توسعه شهرستان و برگزیدن نقاط قوت و ضعف داخلی و خارجی که بیشترین تواتر و اهمیت را داشته‌اند به دست آمد که در مجموع ماتریسی با ۲۹ نقطه قوت، ۳۷ نقطه ضعف، ۲۲ فرصت و ۲۵ تهدید حاصل آمد که مجموع موارد فوق ۱۱۳ مورد بوده است.

ماتریس ارزیابی عوامل داخلی و خارجی حاصل بررسی استراتژیک عوامل داخلی استراتژی توسعه منطقه‌ای در شهرستان

یک از عوامل قوت و ضعف داخلی و خارجی، ماتریس ارزیابی عوامل خارجی و ماتریس ارزیابی عوامل داخلی به دست می‌آیند. پس از آن ارزیابی موقعیت استراتژیک و اقدام، انتخاب استراتژی اصلی تهیه و نهایتاً با استفاده از مدل ماتریس برنامه‌ریزی استراتژیک کمی به تدوین اولویت‌های راهبردی توسعه منطقه پرداخته شد. لازم به ذکر است که در این مرحله ابتدا با اولویت‌بندی راهبردهای قابل قبول به دست آمده در مرحله قبل از طریق قضاوت شهودی راهبردهای نهایی را انتخاب کرده و با استفاده از ماتریس برنامه‌ریزی راهبردی کمی امتیاز نهایی هر معیار مشخص می‌شود. در اجرای ماتریس برنامه‌ریزی راهبردی کمی از تجزیه و تحلیل‌های مرحله اول و نتیجه حاصل از مقایسه عوامل داخلی و خارجی در مرحله دوم استفاده می‌شود تا به وسیله آن شیوه‌های عینی راهبردهای قابل اجرا مشخص شوند. از این ماتریس جهت تعیین میزان جذابیت راهبردهای تدوین شده استفاده می‌گردد و با استفاده از این ماتریس می‌توان به صورت عینی راهبردهای گوناگون را که در زمره بهترین راهبردها هستند، مشخص نمود. وزن دهی به عوامل از صفر (بی‌اهمیت) تا ۱ (بسیار مهم). ضریب نشان‌دهنده اهمیت نسبی عوامل می‌باشد. همچنین با توجه به تعداد بالای نقاط قوت، ضعف، فرصت و تهدید و همچنین راهبردهای ارائه شده، اولویت‌بندی استراتژی‌های برآمده از QSPM ارائه شده است.

شهرستان رشت که در این تحقیق به عنوان منطقه مورد مطالعه انتخاب گردیده است، مرکز استان گیلان می‌باشد و با جمعیت حدود ۹۲۰ هزار نفر بیش از ۳۶ درصد جمعیت استان را به خود اختصاص داده است. این شهرستان دارای ۶ بخش، ۶ نقطه شهری، ۱۸ دهستان و ۲۹۶ آبادی می‌باشد (سازمان مدیریت و برنامه‌ریزی استان گیلان، ۱۳۹۵) (نقشه شماره ۱).

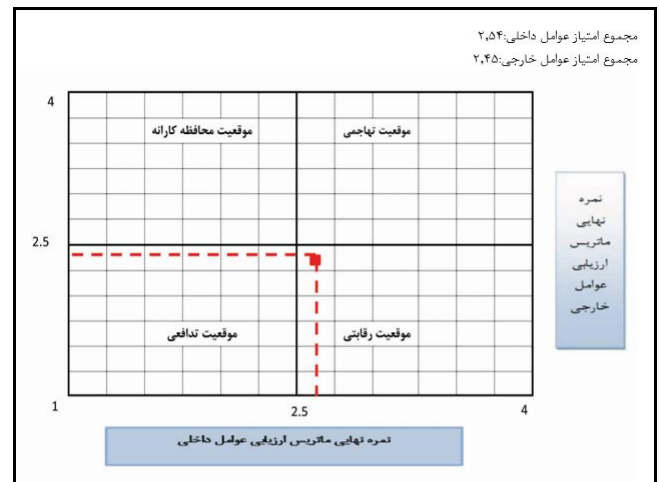
جدول ۲- ماتریس انتخاب استراتژی‌های اصلی

نقاط قوت	نقاط ضعف
<i>S1-s2-s3-s4.....s29</i>	<i>W1-w2-w3-w4.....w37</i>
فرصت-ها	استراتژی‌های <i>SO</i> (قوت)، استراتژی‌های <i>WO</i> (ضعف، فرصت)
<i>O1</i>	۱- توسعه زیرساخت‌های
<i>O2</i>	حمل‌ونقل و ترانزیت و
<i>O3</i>	تبادلات کالا و خدمات
<i>O4</i>	۲- ترغیب سرمایه‌گذاری
.	و کاهش محدودیت‌های زیستی
.	۲- استفاده از فناوری‌های نوین برای
<i>O22</i>	بخش خصوصی در ابعاد ملی و
	فراملی با تأکید بر
	سرمایه‌گذاران گیلانی
	۳- توسعه زیرساخت‌های
	مدرن و کارآمد شهری
	۴- گسترش فناوری‌های نوین
	علمی و آموزشی
	۴- توسعه صنایع دارای تکنولوژی برتر
	۵- بهبود و توسعه زیرساخت‌های
	(high-tech) و انرژی‌های نو و پاک،
	صنعت گردشگری، بندسازی و
	سبز و دانش‌بنیان
	هویت‌سازی صنایع دستی
تهدیدها	استراتژی‌های <i>ST</i> (قوت)، استراتژی‌های <i>WT</i> (ضعف، تهدید)
<i>T1</i>	۱- حفظ، بازسازی و تقویت
<i>T2</i>	هویت فرهنگی و اجتماعی و
<i>T3</i>	اعتلا معرفت دینی شهرستان
<i>T4</i>	۲- تأکید بر تمرکززدایی و
<i>T5</i>	برنامه‌های بلندمدت و
.	استراتژی‌های توسعه‌ی
.	منطقه‌ای جهت کاهش عدم
<i>T25</i>	تعادل‌های منطقه‌ای
	۳- توسعه زیرساخت‌ها و بالا
	بردن توان رقابت‌پذیری
	گردشگری، صنایع تولیدی و
	کشاورزی
	۴- توسعه روابط اقتصادی و
	تجاری با کشورهای حاشیه
	خزر
	۵- ارتقای جایگاه مدیریت و
	برنامه‌ریزی شهرستان در
	راستای تقویت ظرفیت‌های
	توسعه استان

رشت می‌باشد. این ماتریس، نقاط قوت و ضعف اصلی شهرستان رشت را تدوین و ارزیابی می‌نماید. در جدول زیر مجموع امتیازات نهایی و ضرایب نهایی هرکدام از نقاط قوت و ضعف درونی و بیرونی ارائه گردیده است.

جدول ۱. ضریب و امتیاز عوامل داخلی و خارجی

نقاط قوت و ضعف		نقاط فرصت و تهدید	
ضریب	امتیاز	ضریب	امتیاز
۳۸۲۹	۲,۵۴۳۷	۲۲۵۰	۲,۴۵۶۵

شکل ۳. ماتریس ارزیابی موقعیت استراتژیک و اقدام (ماتریس موقعیت (Space))

با توجه به قرارگیری منطقه مورد مطالعه در موقعیت رقابتی، مختصراً در باب این راهبرد اشاره می‌شود؛ راهبردهای تنوع‌بخشی (رقابتی) (*ST*)، بر نقاط قوت درونی و تهدیدهای بیرونی متمرکز است (استفاده از نقاط قوت شهرستان برای مواجهه با تهدیدها). به عبارتی این استراتژی بر اساس استفاده از نقاط قوت جهت جلوگیری از تهدیدها بنا شده است و هدف این است که توانمندی‌های موجود را افزایش داده و در مقابل، تهدیدها را کاهش دهد. تحقق این امر در شهرستان رشت می‌تواند از تمرکزگرایی شدید و سرریز شدن بخش قابل توجهی از جمعیت، منابع، امکانات و... در شهرستان رشت جلوگیری نماید و ضمن واگذاری برخی از مسئولیت‌های به سایر مناطق موجب برقراری تعاملات و ارتباطات دوسویه و حتی چند سویه مابین آن‌ها شود.

ارزیابی و اولویت‌بندی استراتژی‌ها با استفاده از مدل QSPM

در این بخش نیز با توجه به قرارگیری وضعیت منطقه‌ی مورد مطالعه در موقعیت *ST* ابتدا تنها به استراتژی‌هایی که موقعیت قرارگیری‌شان در وضعیت *ST* بوده است اشاره می‌گردد؛

جدول ۳. اولویت‌بندی استراتژی‌های برآمده از QSPM در موقعیت ST

رتبه	امتیاز	استراتژی‌های ST به ترتیب اولویت
۱	۶,۵۷۵	توسعه زیرساخت‌ها و بالا بردن توان رقابت‌پذیری گردشگری، صنایع تولیدی و کشاورزی
۲	۶,۵۲۶	توسعه روابط اقتصادی و تجاری با کشورهای حاشیه‌ی خزر
۳	۶,۱۵۶	ارتقای جایگاه مدیریت و برنامه‌ریزی شهرستان در راستای تقویت ظرفیت‌های توسعه استان
۴	۵,۳۴۱	حفظ، بازسازی و تقویت هویت فرهنگی و اجتماعی و اعتلا معرفت دینی شهرستان رشت
۵	۵,۲۲۳	تأکید بر تمرکززدایی و برنامه‌های بلندمدت و استراتژی‌های توسعه‌ی منطقه‌ای جهت کاهش عدم تعادل‌های منطقه‌ای

همان‌گونه که از جدول فوق استنباط می‌شود، ۵ استراتژی در موقعیت ST قرار گرفته است که اولین آن‌ها: توسعه زیرساخت‌ها و بالا بردن توان رقابت‌پذیری گردشگری، صنایع تولیدی و کشاورزی، بوده است. همچنین دیده می‌شود امتیاز تمامی استراتژی‌ها تقریباً نزدیک به هم بوده‌اند و باوجود تفاوت‌های جزئی، همگی موردتوجه بالایی بوده‌اند. همان‌گونه که مشاهده می‌شود تحقق و اجرای اصولی استراتژی‌های اولویت‌بندی شده همگی مستلزم برقراری ارتباط و در هم تنیدگی معنادار بین شهرستان رشت و سایر مناطق و به تعبیری ارتقای فضاهای پیراشهری می‌باشد؛ چراکه شهرستان رشت جهت اجرای موفقیت‌آمیز استراتژی‌های مذکور لازم است ارتباط سالم و چندجانبه‌ای را با مناطق پیرامونی خود داشته باشد و پیشروی انفرادی آن قطعانمی تواند پایداری و بقای استراتژی‌ها را در بلندمدت تضمین نماید و حتی در صورت موفقیت مقطعی به قیمت عدم استفاده از توان‌ها و قابلیت‌های سایر مناطق و نهایتاً جا ماندن آن‌ها از عرصه‌ی رقابت‌پذیری خواهد بود.

جهت شناسایی مهم‌ترین نقاط قوت، ضعف، فرصت و تهدید؛ هر یک از نقاط به ترتیب نزولی تنظیم گردید، تا عواملی که بیشترین امتیاز را به خود اختصاص داده‌اند، به‌عنوان مهم‌ترین نقاط قوت و ضعف معرفی گردند.

جدول ۴. مهم‌ترین نقاط قوت و ضعف داخلی و خارجی در شهرستان رشت

شهرستان رشت	نقاط قوت	نقاط ضعف	تهدید
وجود پتانسیل بالای طبیعی و قابلیت‌های متنوع در نواحی ساحلی، کوهپایه‌ای، کوهستانی و جنگلی برای توسعه گردشگری طبیعی، تاریخی، فرهنگی و اکو توریسم	وجود جمعیت فعال زیاد، نرخ بالای باسوادی، منابع انسانی تحصیل کرده و جوان،	بالا بودن سن و عمر ماشین‌آلات صنایع بزرگ گیلان و پایین بودن سطح فناوری و کاهش توان رقابتی آن‌ها	آشفته‌گی فضایی ناشی از استقرار نامناسب جمعیت و فعالیت در منطقه
برخورداری شهرستان رشت از فرودگاه بین‌المللی و خط آهن درد است اتمام	کمبود سرمایه برای تأمین منابع مالی و طرح‌های بزرگ اقتصادی	شتاب فزاینده‌ی عوامل آلاینده و مخرب منابع و عوامل طبیعی	دخالت دولت در فعالیت‌های اقتصادی (رقابت دولت با بخش خصوصی)
همسایگی با کشورهای حاشیه خزر و قرار داشتن در مسیر کریدور شمال - جنوب	نزدیکی به پایتخت و شهرهای بزرگ و بااهمیت نظیر قزوین، کرج	مجاورت با منطقه آزاد اقتصادی انزلی	
عدم نگاه ملی به مسائل زیرساختی استان و شهرستان با توجه به حجم بالای گردشگر وارده به منطقه			

همان‌طور که در جدول فوق نشان داده شده است؛ در بین نقاط قوت؛ مهم‌ترین عامل از نظر کارشناسان، در بین مجموعه‌ی عوامل، مهم‌ترین نقطه‌ی قوت "وجود پتانسیل بالای طبیعی و قابلیت‌های متنوع در نواحی ساحلی، کوهپایه‌ای، کوهستانی و جنگلی برای توسعه‌ی گردشگری طبیعی، تاریخی، فرهنگی و اکو توریسم" از بخش (گردشگری، فرهنگ و میراث)؛ بوده است. در بین نقاط ضعف؛ مهم‌ترین عامل از نظر کارشناسان، در بین مجموعه‌ی عوامل، نقطه‌ی ضعف "کمبود سرمایه برای تأمین منابع مالی و طرح‌های بزرگ اقتصادی" از بخش (ویژگی‌های اقتصادی منطقه) بوده است. در بین نقاط فرصت؛ مهم‌ترین عامل از نظر کارشناسان، در بین مجموعه‌ی عوامل، "همسایگی با کشورهای حاشیه خزر و قرار داشتن در مسیر کریدور شمال - جنوب" بوده که متعلق به بخش (کالبدی) بوده است. در بین

همگی در راستای بهبود جایگاه شهرستان در سطحی منطقه‌ای بوده‌اند. مهم‌ترین هدف‌های توسعه شهرستان عبارت‌اند از: افزایش سهم و بالا رفتن جایگاه شهرستان در سطح استانی و ملی، توسعه‌ی پایدار منطقه‌ای شهرستان، ارتقا سطح مدیریتی شهرستان (کسب اختیارات بیشتر)، واگذاری برخی نقش‌ها و کارکردهای شهر رشت به سایر شهرها و روستاها، نقش‌پذیری‌های جدید شهرستان رشت در راستای ارتقای روابط پیراشهری آن، بر اساس اهداف توسعه منطقه‌ای، ملی و فراملی.

نتیجه‌گیری

هدف اساسی پژوهش حاضر تدوین الگوی استراتژی توسعه منطقه‌ای در شهرستان رشت به‌عنوان راهکاری جهت ارتقای ارتباطات فضاهای پیراشهری بوده است. بررسی وضع موجود بیان‌گر تمرکزگرایی شدید و سرریز شدن بخش قابل‌توجهی از جمعیت، منابع، امکانات و... در شهرستان است. بر اساس استراتژی منتخب پژوهش حاضر، توسعه در صورتی به اهداف بنیادین خود اعم از: تعادل فضایی، رشد متوازن منطقه‌ای، کاهش فقر و نابرابری، حذف شکاف‌های بین مناطق و تأمین عدالت اجتماعی و منطقه‌ای، بالا بردن ظرفیت مشارکت مناطق و... دست می‌یابد که نه‌تنها محدوده‌ی مورد مطالعه، بلکه کل منطقه درگیر، با نگاهی جامع و دستگامی مورد توجه قرار گیرد. این امر همان تفاوت استراتژی توسعه منطقه‌ای با سایر رویکردهای مطرح در امر توسعه است؛ بدین صورت که این استراتژی علاوه بر دوری از دیدگاه‌های صرف اقتصادی، مجموعه‌ای وسیع از عوامل را در امر توسعه دخیل می‌داند و به‌شدت بر تمرکززدایی و بالا بردن توان رقابت‌پذیری مناطق تأکید می‌ورزد.

در این زمینه اثرات به‌کارگیری بالقوه‌ی استراتژی توسعه‌ی منطقه‌ای با رویکرد به‌کارگیری از مجموعه‌ی قوت‌ها و فرصت‌ها به‌خصوص فضاهای پیراشهری، می‌تواند ارتقای فضاهای پیراشهری به‌عنوان عاملی مهم در توسعه‌ی منطقه‌ای را در پی داشته باشد. در واقع ضرورت به‌کارگیری از راهبردی که درصدد

نقاط تهدید؛ مهم‌ترین عامل از نظر کارشناسان، در بین مجموعه‌ی عوامل، "عدم نگاه ملی به مسائل زیرساختی استان و شهرستان با توجه به حجم بالای گردشگر وارده به منطقه" از (ویژگی‌های کالبدی) بوده است. در این بخش نیز قابل استنباط است که هرکدام از نقاط قوت و فرصت، به‌تنهایی توسط شهرستان رشت و بدون توجه و عنایت به ارتقای روابط پیراشهری، نمی‌تواند کارایی و پایداری مورد انتظار را در پی داشته باشد و همچنین نقاط ضعف و تهدید اشاره‌شده هم تا حد زیادی ناشی از عدم پیوستگی و ارتباطات تنگاتنگ بین شهرستان رشت و سایر مناطق بوده است که نهایتاً به‌صورت نقطه‌ی ضعف داخلی و یا خارجی نمود پیدا کرده است. بنابراین اجرای موفقیت‌آمیز استراتژی توسعه‌ی منطقه‌ای مستلزم توجه به ارتباطات و روابط با نقاط پیرامونی است که این پیش‌شرط در صورت اجرا، در چرخه‌ای باعث ارتقای روابط پیراشهری خواهد شد.

سؤال دوم: مهم‌ترین اولویت‌های شهرستان در تهیه الگوی راهبرد توسعه منطقه‌ای کدام‌اند؟

جهت پاسخ‌گویی به دومین سؤال پژوهش حاضر، با توجه به‌قرارگیری منطقه مورد مطالعه در موقعیت ST بر اساس استراتژی‌های نهایی تعیین‌شده در موقعیت راهبردهای نوع ۶-بخشی (رقابتی) (ST)، ترتیب اولویت تنظیم شدند، تا استراتژی‌های توسعه‌ای دخیل در تدوین استراتژی توسعه منطقه‌ای (RDS) به ترتیب اولویت شناسایی شوند.

بدین منظور ۵ استراتژی ST (قوت- تهدید) به ترتیب اولویت بیان‌شده‌اند و استراتژی اول شامل "توسعه زیرساخت‌ها و بالا بردن توان رقابت‌پذیری گردشگری، صنایع تولیدی و کشاورزی" با کسب ۶،۶۷ امتیاز می‌باشد. همچنین با توجه به مهم‌ترین نقاط قوت و ضعف شهرستان که در یک‌روند کارشناسی و با استناد با منابع اسناد طرح‌های بالادست احصاء گردید، می‌توان به تدوین اهداف توسعه شهرستان پرداخت. این‌گونه برداشت می‌شود که اهداف کلان

- توجه به سلسله‌مراتب شهری؛ چراکه نبود شهر درجه‌دو در استان گیلان باعث عدم شکل‌گیری ارتباط میان شهرستان و فضاهای پیراشهری آن شده است.

- بالا بردن توان و ظرفیت رقابت‌پذیری نواحی وابسته و حوزه نفوذ شهرستان رشت، جهت درگیر نمودن فضاهای پیراشهری در ارتقای توسعه و توازن منطقه‌ای.

- واگذاری برخی اختیارات و مسئولیت‌های منطقه‌ای و ملی به شهرستان رشت که در صورت تداوم می‌تواند به پذیرش مسئولیت‌ها و نقش‌های فراملی نیز منجر شود.

- اصلاح ساختار فضایی منطقه و ارائه‌ی تعریف نوینی از ارتباطات لازم بین شهرستان رشت و سایر مناطق به‌منظور تسهیل و جابه‌جایی کالا و جمعیت.

- توسعه عمودی شهرستان رشت و جلوگیری از توسعه افقی شهری و تأکید بر اختصاص صرفاً زمین‌های غیرقابل کشت برای ایجاد شهرک‌ها و نواحی صنعتی و توسعه‌ی شهری.

- ساماندهی بازار محصولات کشاورزی.

- ایجاد امکانات شغلی، فرهنگی، بهداشتی، آموزشی، اقتصادی و اجتماعی مناسب در روستاهای استان جهت جلوگیری از مهاجرت بی‌رویه روستاییان.

- ساماندهی حاشیه‌ی شهر و اجرای کمربند سبز زراعی جهت جلوگیری از پدیده‌ی حاشیه‌نشینی.

- امکان دادن به فعال‌تر شدن حوزه نفوذ شهر.

- آینده‌پژوهی و پیش‌بینی زمین موردنیاز فعالیت‌های آتی، با توجه به محدودیت زمین در شهرستان رشت.

منابع

افلاطون، (۱۳۸۴)، جمهور، ترجمه: روحانی، فؤادال، انتشارات بنگاه ترجمه و نشر کتاب.

ارتقای ارتباطات فضاهای پیراشهری باشد و تنها معطوف به شهر - بدون توجه به ارتباطات و روابط پیرامونی-نباشد، ضروری می‌نماید. درواقع پیشبرد اهداف RDS محدود به یک منطقه‌ای مشخص نمی‌شود و توجه به روابط متقابل و چند سویه که از اصول اولیه‌ی آن است، سبب می‌شود ضمن پوشش دادن نواحی پیرامونی و درگیر نمودن آن‌ها در فرآیند توسعه، توسعه‌ای هدفمند و همه‌جانبه صورت گیرد.

بنابراین می‌توان آن را در تمام سطوح برنامه‌ریزی به کار گرفت، چراکه تهیه و اجرای دقیق اجرای این استراتژی این اطمینان را به برنامه ریزان جهت مطالعات بعدی می‌دهد که طرح تهیه‌شده کل مجموعه درگیر با منطقه موردنظر را اعم از سطوح فرادست و سطوح زیردست در نظر گرفته است. این مسئله با توجه به شرایط منحصربه‌فرد و ویژه شهرستان رشت به علت گستردگی و البته پیوستگی بسیار عمیق شهرستان با حوزه‌های نفوذ خود بسیار قابل توجه است و حل کردن مسائل شهرستان تنها به خود شهرستان بستگی ندارد و به‌شدت افزایش رقابت‌پذیری مناطق شهری پایین‌تر از شهرستان و تمرکززدایی از مرکز شهرستان توصیه می‌شود که این امر می‌تواند ظرفیت و نیروی شهرستان را در راستای نقشی فرا منطقه‌ای ساماندهی نماید. در شرایط کنونی به علت تمرکزگرایی شدید و بار مسئولیت بالای شهرستان و عدم رقابت‌پذیری سایر مناطق، شهرستان رشت را از آن بازداشته است. وجود فرصت‌های ویژه نظیر؛ مجاورت با منطقه آزاد انزلی، نزدیکی به پایتخت و شهرهای مهم کشور، وجود کریدور شمال جنوب می‌تواند زمینه‌های توسعه منطقه‌ای شهرستان و درنهایت استان را به دنبال داشته باشد. در ادامه به مهم‌ترین پیشنهادهایی که فرآیند تحقق استراتژی توسعه منطقه‌ای را تسریع می‌بخشند اشاره می‌گردد:

- تهیه و اجرای طرح استراتژی توسعه‌ی منطقه‌ای (RDS)، استان که این امر می‌تواند در توسعه فضایی، تعادل بخشی، شکل‌گیری شبکه شهری متوازن مؤثر باشد.

سالنامه آماری استان گیلان، سال ۱۳۹۰، سازمان مدیریت و برنامه‌ریزی استان گیلان.

شبیعه، اسماعیل، (۱۳۷۹)، بررسی آثار اجرای برنامه‌های صنعتی در ساختار کالبدی- فضایی شهرهای ایران؛ نمونه: اراک (۷۵-۱۳۴۰)، رساله دکتری، دانشگاه تهران، دانشکده هنرهای زیبا.

صابری، حمید؛ ضرابی، اصغر؛ محمدی، جمال (۱۳۹۱)، اولویت‌بندی استراتژی‌های توسعه شهر با استفاده از فرآیند سلسله مراتبی کلان‌شهر اصفهان، فضای جغرافیایی، شماره ۳۹، صص ۵۹-۷۵.

گلکار، کوروش (۱۳۹۰)، طراحی شهری، فرآیند یا فرآیندها؟، صفه، نسخه ۲۱، صص ۱۳۴-۹۹.

مصلی نژاد، غلامعباس، (۱۳۸۴)، دولت و توسعه اقتصادی در ایران، تهران، انتشارات قومس.

محمدی، علیرضا (۱۳۹۲)، راهبرد توسعه منطقه‌ای (RDS)، تهران، همایش ملی جغرافیا، شهرسازی و توسعه پایدار.

یاسوری، مجید (۱۳۸۴)، بررسی وضعیت سازمان فضایی و راهبردهای توسعه در استان خراسان، مجله جغرافیا و توسعه ناحیه‌ای، شماره ۵، صفحات ۱۲۴-۱۰۹.

یاسوری، مجید، (۱۳۸۶)، مقدمه‌ای بر اقتصاد روستایی (با تأکید بر بخش کشاورزی)، مشهد، آستان قدس رضوی.

Allen, adriana, 2003, "Environmental planning and management of the peri-urban interfact: perspective on emerging field, vol 15, NO1

Aranguren ,Mari Jose.Franco ,Susana ,Ketels , Christian ,Murciego ,Asier ,Navarro Mikel ,RWilson James (2010)Benchmarking Regional Competitiveness in the European Cluster Observatory, June- deliverable D10a-1

Dixon, C.)1994(. "Rural Development in the third World". London: Ruthedge

اوکلی پیتر، ماردسن دیوید، (۱۳۷۰)، رهیافت‌های مشارکت در توسعه روستایی، تهران، مرکز تحقیقات و بررسی مسائل روستایی.

پارسایی مقدم، حسنا (۱۳۹۳)، تدوین الگوی راهبرد توسعه منطقه‌ای (RDS) شهرستان همدان، استاد راهنما: تقوایی، علی‌اکبر، دانشگاه تربیت مدرس.

پژوهان، موسی (۱۳۹۳)، راهبرد توسعه منطقه‌ای (RDS) و راهبرد شبکه منطقه‌ای (RNS)؛ مقدمه‌ای بر ادغام یک دستورالعمل توسعه‌ای در یک پارادایم نظری، قزوین، همایش ملی نظریه‌های نوین در معماری و شهرسازی.

بیرز، جان، ای و ریچارد دبی، رابینسون (۱۳۸۳)، مدیریت راهبردی، تهران، انتشارات سمت.

جمعه پور، محمود، (۱۳۷۵)، مکان‌گزینی مراکز بهینه توسعه روستایی با استفاده از سیستم اطلاعات جغرافیایی (GIS)، مورد نمونه تربت‌حیدریه، پایان‌نامه دوره دکتری جغرافیا و برنامه‌ریزی روستایی، دانشگاه تهران.

حق جو، محمدرضا (۱۳۸۳)، تحلیل مناسبات محیطی در مدیریت گسترش فضایی کلان‌شهرها، فصلنامه مدیریت شهری، شماره ۱۷، صص ۹۵-۷۶.

داگلاس، مایک (۱۳۸۹)، استراتژی ایجاد شبکه منطقه‌ای به‌منظور تقویت پیوندهای میان شهر و روستا، مترجم: چاره‌جو، سوسن، علوم اجتماعی، شماره ۲۰، صص ۹۵-۸۶.

دانشپور، زهره، (۱۳۸۵) تحلیل نابرابری فضایی در محیط‌های شهری، کوششی در استفاده از رهیافت برنامه‌ریزی و مدیریت راهبردی در تهران، نشریه‌ی هنرهای زیبا، شماره

۲۸

سعیدی، عباس، تقی زاده، فاطمه (۱۳۸۴)، پیوندهای روستایی شهری و توسعه منطقه‌ای، جغرافیا، سال ۳، شماره ۶ و ۷، صص ۴۷-۳۳.

UK Department for Regional Development (DRD).(2013) Northern Ireland Regional Development Strategy 2035. From: www.drdni.gov.uk/RDS2035. Accessed on 18 Nov

GaREP, spol. s r. o , Vysoké učení technické v Brně, (2007),REGIONAL DEVELOPMENT STRATEGY-South Moravian Region, Concise versin for general public, Published by the Department of Regional Development ,the Authority of the South Moravian Region, BRNO.

Huggins ,Robert, Izushi ,Hiro, Prokop ,Daniel, Thompson ,Piers (2014) Regional competitiveness, economic growth and stages of development , Preliminary communication ,UDC 332.14:330.34 , vol. 32 ,PP255-283.

Huggins.Robert.Izushi ,Hiro,Thompson.Pier (2013) Regional Competitiveness: Theories and Methodologies for Empirical Analysis ,The Business and Economics Research Journal ,Volume 6, Issue 2, 155-172

Othman Sindi ,Ali ,Regional Development Strategy for Kurdistan Region 2012-2016, (2011) Kurdistan Regional Government Ministry of Planning

Phonm Penh Municipality, (2005), "City Development Strategy", 2005-2015

PESSOA ,Argentino ,Economia Faculdade de. (2009) , tourism and regional competitiveness: the case of the portuguese douro valley , http://www.fep.up.pt/investigacao/workingpapers/08.10.28_wp299.pdf.

Queiruga, D.; Gonza'lez-Benito, J. & Spengler, T.)2008(. "Evaluation of sites for the location of WEEE recycling plants in Spain". Waste management. Vol. 28, No. 1,pp.181–190.

REGIONAL DEVELOPMENT STRATEGY OF ESTONIA 2005-2015,Regional Development Department of the Ministry of Internal Affairs.

UK Department for Regional Development (DRD).(2003) Northern Ireland Regional Development

UK Department for Regional Development (DRD).(2008) Northern Ireland Regional Development